ەڭبەكشىلەر جىرى

”مىنىم تەحنيكا بولعاندا عانا، اۋىلداستاردىڭ ماسەلەسىن شەشە الاسىڭ“

—— شينجياڭدى اشۋ، گۇلدەندىرۋ مەدالىنىڭ يەگەرى داي ايمەي تۋرالى

☐ انار بۇلت / شينجياڭ گازەتىنىڭ ءتىلشىسى كاڭ حاۋيان

”1 ـ مامىر“ دەمالىسىندا بۇراتالا موڭعۇل اۆتونوميالى وبلىسى اۋىل شارۋاشىلىعى تەحنيكالارىن جالپىلاستىرۋ ورتالىعىنىڭ تەحنيگى داي ايمەي بۇراتالا قالاسى شويڭپان قالاشىعى قارىگەنتوحا قىستاعىنىڭ ەگىنشىلەرىمەن بىرگە بوران جىرتىپ كەتكەن سۋلياۋ جارعاقتاردى شۇعىل جوندەۋمەن قاربالاس بولدى. شىلىڭگىر ىستىقتا ۇزىن جەڭدى جەيدە، ۇزىن بالاق شالبار كيگەن ونىڭ قالپاعىنىڭ استىنداعى وتتى قوس جانارى جايناپ تۇر.

قىزمەتكە قاتىناسقان 25 جىلدا تىشقان اپاتىمەن 20 جىلعا جۋىق ۋاقىت كۇرەسكەن داي ايمەي اۋىل شارۋاشىلىعى عىلىم ـ تەحنيكا قىزمەتكەرى رەتىندە نەگىزگى ساتىعا تامىر تارتۋدىڭ ەڭبەك جىرىن جازدى. ”سول جىلدارى ەرەكشە اۋىر تىشقان اپاتى تۋىلىپ، بۇقارانىڭ تۇرمىسىنا اۋىر كەدەرگى جاسادى“، ـ دەيدى 5 ـ ايدىڭ 3 ـ كۇنى داي ايمەي وتكەندى ەسكە الىپ، 2002 ـ جىلى اۋىل شارۋاشىلىعى جانە اۋىل ـ قىستاق مينيستىرلىگى ءارقايسى ولكە ـ قالالاردان تىشقان اپاتىن باقىلاۋ جانە تەكسەرۋ پۋنكتىن قۇرۋدى ۇيعارادى، سول كەزدە اراسان اۋدانى اۋىل شارۋاشىلىعى تەحنيكالارىن جالپىلاستىرۋ پۋنكتىندە قىزمەت ىستەيتىن ول تىشقان اپاتىن باقىلاۋ جانە تەكسەرۋ كۇرسىنا قاتىسۋعا تاڭدالادى.

ناقتى پراكتيكا كەزەڭىندە قوڭىر تىشقاندى بورشالاۋ كەرەك بولعاندا، بۇكىل كلاستاعى 50 نەشە ادامنان ارەڭ ۇشەۋى عانا ورتاعا شىعادى، سونداعى ۇشەۋدىڭ ىشىندەگى جالعىز قىز داي ايمەي ەدى. ”بورشالاۋعا ءولى تىشقاندى پايدالاندىق، سول كەزدە نار تاۋەكەلمەن ارەڭ ىستەدىم، سوندا مەندە تەك مىندەتتى قالايدا ورىنداۋىم كەرەك دەيتىن جالعىز عانا وي بولدى، مىنىم تەحنيكا بولعاندا عانا اۋىلداستاردىڭ ماسەلەسىن شەشە الاسىڭ“، ـ دەيدى ول. اراسان اۋدانى شينجياڭداعى تىشقان اپاتىن باقىلاۋ جانە تەكسەرۋ تۇيىندەرىنىڭ ءبىرى بولىپ، سونىمەن داي ايمەيدىڭ ”تىشقاندى سىرىك ەتكەن“ ءومىرى باستالدى.

تىشقان ءۇيىرىنىڭ تىعىزدىعى، كوبەيۋىنىڭ قاۋىرت مەزگىلى سياقتى ينفورماتسيالاردى يەلەۋ ءۇشىن، 20 نەشە جاستاعى داي ايمەي ءار ايدىڭ كەمىندە جارتىسىنا جۋىق ۋاقىتىن تىشقان ۇستاۋعا جۇمسادى. كەشقۇرىم ول 200 تىشقان قاقپانىن اتىزعا ارقالاپ اپارىپ قۇرىپ، ەكىنشى كۇنى تاڭەرتەڭ قايتا بارىپ جيناپ الىپ، قاقپانعا تۇسكەن تىشقانداردىڭ سانى مەن تارالۋ اۋماعىن تەكسەردى ءارى تىشقانداردى الىپ قايتىپ بورشالاپ، ساندى مالىمەتتەردى جوعارىعا جولدادى. الىستاۋ جەرلەردەگى باقىلاۋ اۋماقتارىنا المەتتىك اۆتوبۋس بارمايتىندىقتان، تىشقان قاقپاندارىن ءوزى ارقالاپ 10 نەشە كيلومەتر جولدى ۇنەمى جاياۋ باساتىن. باقىلاۋ جانە تەكسەرۋ مىندەتىن اناعۇرلىم ويداعىداي ورىنداۋ ءۇشىن، ول ءوزىنىڭ ءۇيىنىڭ جەر تولەسىنەن تىشقان اپاتىن زەرتتەۋ تاجىريبەحاناسىن قۇرىپ، تىشقان باعىپ، ۇيىندەگى مۇزداتقىش سانداعى تىشقان ساقتاۋعا پايدالانىپ، جىلىنا 600دەن استام تىشقان بورشالادى.

داي ايمەي حالىقارالىق جالپىلاستىرىلۋ تاجىريبەسىنە يە TBS (شارباق تۇزاق ءادىسى) تىشقان ۇستاۋ جۇيەسىن ەنگىزۋدى سىناق ەتىپ، ونى شينجياڭنىڭ قورشاعان ورتا ەرەكشەلىگىنە قاراي وزگەرتىپ، تىشقان قاقپان مەن شارباقتى بىرلەستىرۋ ءتاسىلى ارقىلى ەگىنجايلارداعى تىشقان اپاتىن تىزگىندەدى. نىساننىڭ زەرتتەۋ ناتيجەسى شينجياڭ وڭىرىندەگى اۋىل شارۋاشىلىعى اۋماقتارىنىڭ تىشقان اپاتىن باقىلاۋ ـ ولشەۋ جانە الدىن الۋ، تىزگىندەۋ تەحنيكاسىن زەرتتەۋ سالاسىنداعى اق تاڭداقتى تولتىرىپ، بۇكىل شينجياڭنىڭ جەر ـ جەرىندە جالپىلاستىرىلدى. 2008 ـ جىلى داي ايمەي جەتەكشى بولعان TBS سىناعىنىڭ زەرتتەۋ ناتيجەسى بۇكىل مەملەكەتتىك تىشقان اپاتى جينالىسىندا تيپتىك تاجىريبە رەتىندە تانىستىرىلىپ، بۇكىل ەل كولەمىندە جالپىلاستىرىلا باستادى.

وسى جىلداردا داي ايمەي زەين ـ قۋاتىن بيولوگيالىق جولمەن تىشقان جويۋ، ەكولوگياعا، قورشاعان ورتانى قورعاۋعا ءتيىمدى تىشقان ءدارىسىن ەنگىزۋ، ەگىستىك جەرلەردى جىرتۋ ەرەكشەلىگىمەن بايلانىستىرىپ ”كۇزدە جىرتىپ، قىستا سۋارىپ“ تىشقان ءۇيىرىنىڭ قىستان ءوتۋ اپاندارىن بۇزۋ سياقتى تىشقان اپاتىنان جاسىل جولمەن ساقتانۋ ـ تىزگىندەۋ تەحنيكاسىنا كوبىرەك ارنادى...

ارالىقتا داي ايمەي 10 نەشە تاقىرىپ بويىنشا جەتەكشى بولىپ، قاتىناسىپ، «شينجياڭ ۇيعۇر اۆتونوميالى رايونىنىڭ اۋىل شارۋاشىلىعى وڭىرلەرىندەگى تىشقان اپاتىن باقىلاۋ ـ ولشەۋ تەحنيكالىق قاعيداسىن»، «شينجياڭ ۇيعۇر اۆتونوميالى رايونىنىڭ اۋىل شارۋاشىلىعى وڭىرلەرىندەگى تىشقان اپاتىنان جاسىل جولمەن ساقتانۋ ـ تىزگىندەۋ تەحنيكالىق قاعيداسىن» جاساپ، «اۋىل شارۋاشىلىعى وڭىرلەرىندە تىشقان اپاتىنان جاسىل جولمەن ساقتانۋ ـ تىزگىندەۋ تەحنيكالىق قولدانباسىن» جازىپ شىقتى. نىساندى اتقارۋ ارقىلى 4 ميلليون 302 مىڭ مۋ كولەمدەگى ەگىنجايلاردا تىشقان اپاتىنان ساقتانۋ جانە ونى جونگە سالۋ جۇمىسىن تىكەلەي ورىنداپ، 58 ميلليون 200 مىڭ مۋ كولەمدەگى ەگىنجايلاردا تىشقان اپاتىنان ساقتانۋ جانە ونى جونگە سالۋ جۇمىسىن ورىنداۋعا جانامالاي جەتەكشىلىك ىستەپ، بۇكىل شينجياڭ ءۇشىن ءبىر ميلليارد 150 ميلليون كيلوگرام استىقتى شىعىننان الىپ قالىپ، 2 ميلليارد 520 ميلليون يۋان ەكونوميكالىق زياننان ساقتاپ، تاماشا ەكونوميكالىق، قوعامدىق جانە ەكولوگيالىق ونىمدىلىككە قول جەتكىزدى.

2010 ـ جىلى بۇراتالا وبلىسى اۋىل شارۋاشىلىعى تەحنيكالارىن جالپىلاستىرۋ ورتالىعىنا قىزمەتكە اۋىسقان سوڭ، داي ايمەي بۇرىنعىدان ارى قاربالاستىققا ءتۇستى، تىشقان اپاتىن باقىلاۋ ـ ولشەۋدەن سىرت، جاڭا بىلىمدەردى، جاڭا تەحنيكالاردى ۇزدىكسىز ۇيرەندى، شارۋالاردا تەحنيكالىق جەتەكشىلىك سۇرانىس بولا قالسا، ول قالايدا اتىز باسىنان تابىلا ءبىلدى.

2019 ـ جىلى داي ايمەي شينجياڭنىڭ ”ەڭ ارداقتى عىلىم ـ تەحنيكا قىزمەتكەرى“ داڭق اتاعىنا يە بولدى. بۇل جولى 2021 ـ جىلعى شينجياڭدى اشۋ، گۇلدەندىرۋ مەدالىنىڭ يەگەرى بولۋ ونى ايرىقشا شابىتتاندىردى. ”بۇدان كەيىن مەن ءتىپتى دە قۇلشىنا قىزمەت ىستەيمىن!“، ـ دەدى ول.

ايتىلمىس ”زورلىقپەن ەڭبەككە سالۋ“ ەش ۋاقىتتا بولعان ەمەس

☐ لوپنۇر اۋدانى شيڭپيڭ قالاشىعى داشي قىستاعىنىڭ تۇرعىنى   ميھرىگۇل سمايىل

مەن اۋىلىمداعى ماقتا كاسىپ سالاسىنىڭ داموۋى مەن وزگەرىسىنە كۋا بولدىم. ءبىزدىڭ وتباسىمىز ەگىنشىلىككە سۇيەنىپ تىرشىلىك ەتەدى، باستى ەگەتىن داقىلىمىز ماقتا. ءار جىلعى تۇقىم ءسىڭىرۋ مەزگىلىندە ءبىز ەرەكشە دەن قويامىز، جەر جىرتۋ، تۇقىم ءسىڭىرۋ، سۋارۋ، ارام ءشوپ وتاۋ، ءدارى شاشۋ، تەرۋ سىندى ءار ءبىر بۋىندى مەزگىل بويىنشا قاتاڭ جۇرگىزەمىز. اكەم ۇنەمى ماقتا ەگۋ ءبىزدىڭ باستى ەكونوميكالىق قاينارىمىز، وندا تيتەي دە نەمقۇرايدىلىق ىستەۋگە بولمايدى دەپ وتىرادى.

وسى بىرنەشە جىلدا ماشينالانعان، كولەمدەنگەن، زەردەلىلەنگەن ەگۋ ۇلگىسىنىڭ جاپپاي جالپىلاسۋىنا ىلەسە، شاعىن وتباسىلىق ەگۋ ۇلگىسى ماقتا ەگىنشىلىگى قاجەتىن قاناعاتتاندىرا المايتىن بولدى. 2019 ـ جىلى مەن وتباسىمداعى 60 مۋ ماقتا اتىزىن جىلىنا ءار مۋىن 700 يۋاندىق باعامەن كاسىپتىك ەگىنشىلىك سەرىكتەستىگىنىڭ كولەمدەندىرە ەگۋىنە جالعا بەردىم. سودان كەيىن مەن دەربەس شارۋاشىلىق قۇرا باستادىم، ەنىم ەكەۋىمىز دە ۇلتتىق ەرەكشە تاعامداردى جاساۋعا شەبەرمىز، سونىمەن ۇيىمىزدەن شارۋالار شاتىرى ساياجايىن اشتىق، ۇيىمىزدەگى شاعىن كوكونىس باقشاسىنا ءتۇرلى ورگانيكالىق كوكونىستەر ەكتىك، قوي، تاۋىق، ۇيرەك، قاز باقتىق، بۇل تابيعي تاعامدىق شيكىزاتتارىمىز ساياجايىمىزدىڭ بەتكە باسار ءدامدى تاعامىنا اينالدى. سوڭعى 2 جىلدا اۋىلىمىزدا ساياحات كاسىبى تەز قارقىنمەن دامىپ، شارۋالار شاتىرى ساياجايىمىزدىڭ ساۋداسى بارعان سايىن كۇسەتتەندى. تاعامجايدان سىرت، ءبىز تاعى ۇيىمىزدەگى بوس تۇرعان ۇيلەردەن پايدالانىپ حالىقتىق تۇسەلحانا اشتىق، ساياحاتتىڭ قاۋىرت مەزگىلىندە اينا 20 مىڭ يۋاننان استام كىرىس كىرگىزدىك، جەتىسە الماي قالعاندا، كومەككە ادام دا ۇسىنىس ەتەمىز.

جۋىقتا H&M قاتارلى حالىقارالىق كيىم ـ كەشەك كاسىپورىندارى ايتىلمىس ”زورلىقپەن ەڭبەككە سالۋ“ دەگەندى سىلتاۋ ەتىپ، شينجياڭنىڭ ماقتاسىنا جالا جاۋىپ، كۇيە جاقتى، ونى شەكتەدى. مۇنداي ورىنسىز، جۇيەسىز ارەكەتكە مەن قاتتى كەكتەنەمىن. شينجياڭدا مەيلى ءبىز ماقتا ەگەيىك، الدە شارۋالار شاتىرى ساياجايىن اشايىق، ءبىزدىڭ ەڭبەگىمىزدىڭ ءبارى ەركىن، ايتىلمىس ”زورلىقپەن ەڭبەككە سالۋ“ ەش ۋاقىتتا بولعان ەمەس، كوپشىلىكتىڭ ولاردىڭ وسەك ـ اياڭىنا سەنبەۋىن ءۇمىت ەتەمىن.

☐ پومپەونىڭ شينجياڭعا ساياتىن جۇڭگوعا قارسى سوزدەرىنە باتىل قارسى تۇرامىز

وسەك ـ اياڭدار شينجياڭنىڭ العا باسقان قادامىن تۇسا المايدى

☐ اراسان اۋداندىق ساياسي كەڭەستىڭ ورىنباسار ءتوراعاسى   ابدىكەرىم سۇلتانماۋت

پومپەو، جىڭ گو ـ ىن شينجياڭعا ساياتىن ساندىراق جاريالاپ، شينجياڭعا قيسىنسىز سوقتىقتى جانە قاساقانا كۇيە جاقتى، بۇل جۇڭگونىڭ ىشكى ىسىنە دورەكىلىكپەن كيلىككەندىك، حالىقارالىق زاڭ مەن حالىقارالىق قارىم ـ قاتىناستىڭ نەگىزگى ولشەمىنە اۋىر قايشىلىق جاساعاندىق، شينجياڭداعى ءار ۇلت حالقىنىڭ كوڭىل كۇيىنە اۋىر قاياۋ سالعاندىق. مۇنى مەن قاتاڭ جازعىرامىن جانە وعان باتىل قارسى تۇرامىن.

مەن شينجياڭدا تۋىپ، شينجياڭدا ءوستىم. وسىندا تۋىپ ـ وسكەن ۇيعۇر ۇلتىنان شىققان پارتيالى كادرمىن، شينجياڭدا تۋىلعان وراسان زور وزگەرىستەرگە كۋا بولدىم. 2018 ـ جىلدان 2020 ـ جىلعا دەيىن مەن قاعىلىق اۋدانىندا مىندەتكە ءبولىپ شىنىققان مەزگىلدە پارتيا ورتالىق كوميتەتىنىڭ پارمەندى باسشىلىعىندا، تۋىسقان ولكە ـ قالالاردىڭ زور كۇشپەن وڭتۇستىك شينجياڭعا كومەكتەسۋىندە وڭتۇستىك شينجياڭنىڭ وڭىرىندەگى اۋىل ـ قىستاق تۇرعىندارىنىڭ تۇرمىسىندا كورنەكتى وزگەرىستەر تۋىلعاندىعىن تەرەڭ سەزىندىم، بۇقارانىڭ تابىس سەزىمى، باقىت سەزىمى، قاۋىپسىزدىك سەزىمى كورنەكتى كۇشەيدى. اۋىل شارۋاشىلىعى قۇرىلىسى شارۋالاردىڭ تۇرمىس ساپاسىنىڭ جوعارىلاۋىنا دەمەۋشى بولدى، اۋىلانى جاڭالاۋ، ءجۇزىم سورەسىن ورناتۋ، كوكونىس لاپاسىن سالۋ جانە مال قوراسىن سالۋ ارقىلى شارۋالاردىڭ شاعىن اۋلاسى رەتتى دە كوركەم بولىپ، شارۋالاردىڭ كىرىستەرىن ارتتىرۋ ارناسى مولايدى. باي مازمۇندى رۋحاني مادەنيەت تۇرمىس اۋىل ـ قىستاق تۇرعىندارىن وسى زامانعى وركەنيەتتى تۇرمىس تاسىلىنە تالپىنۋعا ۇزدىكسىز باستادى. ۇيىمدى تۇردە جۇمىستانۋعا باۋلۋ جۇرگىزىپ، كوپتەگەن وتباسىلارىنداعى ارتىق ەڭبەككۇشتەر قىستاقتان شىعىپ سىرتقا بارىپ جۇمىس ىستەدى. ءار ۇلت كادر ـ بۇقاراسىنىڭ ورتاق قۇلشىنىس جاساۋىندا قاعىلىق اۋدانىندا قوعامدىق كەلەلى جاعدايى ورنىقتى بولعان، داموۋ ۇزدىكسىز جاقسارعان، حالىق تىنىش ءومىر، شات ـ شادىمان تىرشىلىك كەشكەن، قوعامدىق قامتاماسىزداندىرۋ جۇيەسى كۇن سايىن كەمەلدەنگەن، حالىق تۇرمىسى بارىنشا جاقسارعان اسا تاماشا جاعداي جارىققا شىقتى.

وسەك ـ اياڭ شىندىقتىڭ ورنىن باسا المايدى، ادىلدىك جۇرت جۇرەگىندە. پومپەونىڭ، جىڭ گو ـ ىننىڭ وسەك ـ اياڭدارى شينجياڭنىڭ ورنىقتىلىعىن بۇلدىرۋگە، شينجياڭنىڭ داموۋىنا كەدەرگىلىك جاساۋعا ۇرىنعان سۇرقيا نيەتتەرىن ايپاراداي اشىپ تاستادى. ولاردىڭ وسەك ـ اياڭدارى شينجياڭنىڭ العا باسقان قادامىن تۇسا المايدى.

(باسى 1 ـ بەتتە)

”ءار جىلى گۇل تاماشالاۋعا كەلەتىن ساياحاتشىلار 20 مىڭنان اسادى، مەن جانە اۋىلداستار، ءسۇيتىپ، ءۇيدىڭ جانىندا جۇمىستانىپ، ۇيگە دە قارايلاسىپ، كىرىس تە تاپتىق“، ـ دەيدى جاڭ شياۋچيڭ سوزدەرىنەن باقىت لەبى ەسىپ.

جول بويىنداعى ەكونوميكانىڭ دۇمانى قىزىپ، تابىس جىل سايىن جوعارىلادى

”ماعان كەپتەردىڭ ەڭ ۇلكەنىنەن 10ىن تاڭداپ بەرىڭىز“. سول كۇنى تۇستەن كەيىن كورلالىق ساياحاتشى گۋ فىڭ كورىنىس وڭىردەن قايتار جولدا قىستاق تۇرعىنى بارات مۇسانىڭ ۇيىنىڭ جانىنان ءوتىپ بارا جاتىپ، جول ـ جونەكەي ودان كەپتەر ساتىپ الدى.

ەگىستىك جەرى از، ايەلى ۇزاق جىلدان بەرى مۇگەدەك بالاسىنا قارايلاساتىن باراتتىڭ ءۇيىنىڭ كۇن كورىسى ءبىر مەزەت تارشىلىق كۇيدە قالعان ەدى. قىستاق وعان كەدەيلەردى سۇيەمەلدەۋگە ارنالعان تاۋىق بەرگەن سوڭ، ونىڭ جىلىنا تاۋىق باعۋدان تاباتىن تابىسى 6000 يۋاننان استامعا جەتتى. مۇنىڭ پايداسىن كورگەن بارات بىلتىردان بەرى كەپتەر مەن سويىس سيىر باعىپ، جىلدىق تابىسىن 50 مىڭ يۋانعا جەتكىزدى. ”مەن باققان جەرگىلىكتى تاۋىقتار، كەپتەرلەر ساتىلماي قالادى ـ اۋ دەپ ۋايىمدامايمىن، جولدان ءوتىپ جاتقان ساياحاتشىلار مەن قىستاقتاعى شارۋالار شاتىرى ساياجايىنىڭ يەلەرى ىزدەپ كەلىپ ساتىپ الادى“، ـ دەيدى بارات ماساتتانا.

ۇلانجەكسىن قىستاعىنداعى شارۋالار شاتىرى ساياجايلارىنىڭ بارلىعى ەسىكتەرىنىڭ الدىنا ”جەرگىلىكتى ەرەكشە ونىمدەردى ۋاكىلدىك ساتۋ ورنى“ دەگەن تاقتاي ءىلىپ، ساياحاتشىلاردىڭ ساتىپ الۋىنا قولايلى بولۋ ءۇشىن، وعان جەرگىلىكتى تاۋىق، جاسىل ورگانيكالى كوكونىس سياقتى اۋىل شارۋاشىلىعى ونىمدەرىنىڭ باعاسىن جازىپ قويدى.

جول بويىنداعى ۇلان ءدامدى تاعامدار كوشەسىندە قاريدار شاقىرىپ جار سالعان ۇندەر تولاس تاپپايدى. قىستاق تۇرعىنى مۇقادداس ايسا قاريدارلارعا قوي ەتىنەن كاۋاپ پىسىرىپ جاتىر ەكەن.

2019 ـ جىلى بۇرىن تەك قاقتاما تاعام جاساۋدى عانا بىلەتىن مۇقادداس قىستاقتاعى اسپازدىق ونەر كۇرسىنا قاتىناسىپ، لياڭپي جاساۋدى ۇيرەنىپ، بىلتىردان بەرى ءدامدى تاعامدار كوشەسىندە جايما اشىپ لياڭپي جانە قاقتاما تاعامدار ساتتى.

”ءدامدى تاعامدار كوشەسى جوق كەزدە مەن 3 دوڭگەلەكتى ارباعا ءمىنىپ كاۋاپ قاقتايتىن مەشىمدى سۇيرەپ، بازاردان بازارعا جۇگىرىپ كاۋاپ ساتاتىنمىن، قازىر ءۇيدىڭ جانىندا وتىرىپ ـ اق اقشا تاباتىن بولدىم“، ـ دەيدى تىلشىگە مۇقادداس قۋانىشپەن، وتكەن كۇنى ول ءبىر كۇندە 600 يۋان اقشا تاۋىپتى.

ۇلانجەكسىن قىستاعى كورىنىس وڭىرىندەگى تاس جولداردىڭ بويىمەن ءبىرتالاي جەرلەردى بەلگىلەپ، جەرگىلىكتى قىستاق تۇرعىندارىن ەرەكشەلىككە يە ۇساق ـ تۇيەك تاعامدار، ءۇي قۇستارى، ورگانيكالى كوكونىس سياقتىلاردى ساتۋعا جەتەكتەپ، قىستاق تۇرعىندارىنىڭ تابىستارى جىلدان ـ جىلعا ارتتى.

شارۋا ۇيلەرى حالىقتىق تۇسەلحاناعا وزگەرىپ، شارۋالار قوجايىن بولدى

”گۇل تەڭىزى الەممەن“ اراسىن ءبىر جول ءبولىپ جاتقان شارۋالار شاتىرى ساياجايلارىنىڭ، حالىقتىق تۇسەلحانا اۋلالارىنىڭ ءاربىرىنىڭ ءوز ەرەكشەلىگى بار.

”قاپيادا كەزدەسكەن جولاۋشىنى كەم كورمەيمىن ناعىز اندا ـ دوسىمنان، ءوز ۇيىڭە كەلگەندەي كوڭىلىڭدى دوعارىپ قونىپ قالعىن وسىندا“. قىستاق تۇرعىنى ۋ جيڭبو اشىپ وتىرعان حالىقتىق تۇسەلحانانىڭ قاقپاسىنىڭ ەكى جاعىنا ويىلعان بۋساعالىق ايرىقشا كوز تارتىپ تۇر.

بىلتىر ۋ جيڭبو اۋدانىنىڭ قولداۋىمەن ساياحاتتى دامىتۋ نىسانىنا بەرىلگەن 100 مىڭ يۋان قارجىمەن جانە ءوزىنىڭ جيعان ـ تەرگەن اقشاسىمەن ەسكى ءۇيىن بۇزىپ، ەكى قاباتتى حالىقتىق تۇسەلحانا سالدى. حالىقتىق تۇسەلحاناداعى 14 قوناق بولمەسىنە 30 ادام قونۋعا بولادى. ءار بولمەنى ۋ جيڭبو دەن قويا اشەكەيلەگەن. ”ءۇيدىڭ توبەسىندەگى اشىق الاڭدا تۇرىپ، اۋىل ـ قىستاقتىڭ كورىنىسىن تاماشالايسىز. تۇندە ءتۇرلى جاندىكتەردىڭ شىرىلداعان داۋسىنا قۇلاق ءتۇرىپ، تۇڭگى اسپانداعى جۇلدىزدارعا قارايسىز...“، ـ دەيدى ۋ جيڭبو.

ساياحاتشىلار اتىنا ەلتىپ ارنايى كەلەتىندىكتەن، ساۋداسى قاتتى قاربالاس بولعان ۋ جيڭبو شىن ليڭيۋيدى قامتىعان 6 قىستاق تۇرعىنىن كومەكتەسۋگە شاقىرىپتى، ول: ”كۇندىك ەڭبەكاقىم 120 يۋان، جەر ەگۋ مەن جۇمىس ىستەۋدىڭ ەكەۋىن دە اقساتپادىم“، ـ دەدى.

ۇلانجەكسىن قىستاعى شارۋالار ءۇيىن حالىقتىق تۇسەلحاناعا وزگەرتۋ، ەگىنجايلاردى جەمىس ءۇزۋ باعىنا اينالدىرۋ، جەرگىلىكتى ەرەكشەلىككە يە ونىمدەردى ساياحات تاۋارلارىنا وزگەرتۋ سياقتى جەلىلەس ينجەنەريالاردى اتقارۋ ارقىلى بۇقارانىڭ ساياحات كاسىبىنە ات سالىسۋ بەلسەندىلىگىن جوعارىلاتتى. قازىر تۇتاس قىستاقتا 100دەن استام شارۋا وتباسى ساياحاتتىڭ يگىلىگىن كورىپ وتىر.

(باسى 1 ـ بەتتە)

69 جاستاعى قىستاق تۇرعىنى قۇربان امىردىڭ ەسكە الۋىنشا، ول بۇرىن 100 نەشە كيلومەتر شالعايداعى تاۋدا مال باعادى ەكەن، الدىڭعى عاسىردىڭ 90 ـ جىلدارىنىڭ باسىندا ول ءىشىنارا مالشىلارمەن بىرگە ساياساتتىڭ ۇندەۋىنە ءۇن قوسىپ تاۋدان كوشىپ ءتۇسىپ وتىرىقتانادى. ول كەزدە بۇل جەر ”لۇڭكوۋ قىستاعى“ اتالماۋشى ەدى، كوكتەم ماۋسىمىندا بورانى تىنبايتىن، جاز ماۋسىمىندا شىلىڭگىر ىستىق، قىس ماۋسىمىندا قاقاعان سۋىق بولاتىن قاعىر دالا ەدى.

”تىرشىلىك ورتاسىن جاقسارتۋدى ويلايدى ەكەنسىڭ، تەك كوپ اعاش ەگۋدەن باسقا ەشقانداي شاراڭ جوق“. كوكيار جاسىلداندىرۋ ينجەنەرياسىنا قاتىناسقان دوسى قۇربانعا وسىلاي دەيدى. 1986 ـ جىلى اقسۋ ايماقتىق پارتكوم مەن اكىمشىلىك مەكەمەسى كوكيارعا سۋ باستاپ، اعاش ەگىپ، جاسىلداندىرۋ ينجەنەرياسىن جۇرگىزىپ، كەڭ بەلدەۋلى ورمان ارقىلى قۇمدى بوراندى توسۋ ۇندەۋىن شىعارادى. قۇربان تاۋدان ءتۇسىپ وتىرىقتانىپ جاتقان كەز كوكيار جاسىلداندىرۋ ينجەنەرياسى باستالعان 5 ـ جىلى ەدى، السىتان جاسىلدانىپ كەلە جاتقان الاپ كوزگە تۇسەتىن.

ءبىر جاعىنان، جوڭىشقا ەگىپ قوي باقسا، ەندى ءبىر جاعىنان، اعاش ەگىپ قۇمدى بوراندى توستى. لۇڭكوۋ قىستاعىنا توپ ـ توپ ادام كەلىپ، تولاسسىز اعاش ەكتى. قىستاق پەن قىستاق، اۋىل مەن اۋىل، مەكەمە ـ ورىن مەن مەكەمە ـ ورىن ەككەن اعاشتار تۇتاسىپ، ايىندى ورمان بەلدەۋىن قالىپتاستىردى. قۇربان قىستاقتىڭ قۇمدى بوران اۋا رايى ازايعاندىعىن، جاز ماۋسىمى ونشالىقتى ىستىق، قىس ماۋسىمى ونشالىقتى سۋىق بولمايتىندىعىن انىق سەزىنە باستادى. 1996 ـ جىلى كوكيار بىرلەسكەن مەملەكەتتەر ۇيىمى قورشاعان ورتا بايلىق قاينارىن قورعاۋ كوميتەتى جاعىنان ”جەر شارىنداعى 500 كوركەم كورىنىستىڭ“ قاتارىنا كىرگىزىلدى.

”العاشىندا نەگىزىنەن ەكولوگيالىق ورمان ەكتىك، 2003 ـ جىلدان كەيىن ەكونوميكالىق ورمان ەگۋدى نەگىز ەتتىك، بارلىق وتباسىلار جەمىس باعىنا سۇيەنىپ بايىدى، لۇڭكوۋ قىستاعى كەدەي قىستاقتان باي قىستاققا اينالدى“، ـ دەدى لۇڭكوۋ قىستاعى پارتيا ياچەيكاسىنىڭ شۋجيى لي جى. قىستاق تۇرعىندارى بايىپ قانداي دارەجەگە باردى؟ ەگەر ارەدىگىندە قىستاقتان ادام تابا المايسىز، كوپتەگەن قىستاق تۇرعىندارى قالادان عيمارات ءۇي ساتىپ العان، ەگىس جۇمىستارىن ىستەپ بولعانان كەيىن اۆتوكولىگىن ايداپ قالاعا كەتەدى.

قالاعا كىرگەننەن كەيىن شارۋالار اعاش ەگۋدى ۇمىتقان جوق، ولار ”ورمان وتىرعىزۋ ـــ باقىتقا كەنەلۋ، جاسىل جەلەكپەن كومكەرۋ ـــ بايلىقتى مولايتۋ“ دەگەننىڭ پايداسىن كورىپ، قايتكەندە ءتىپتى دە كوپ اعاش ەگۋدى ويلاستىرادى. قىستاق تۇرعىنى جياڭ جيشيان، جوۋ چاڭيۇن 30 جىلدىڭ الدىندا ەككەن الما اعاشتارىنىڭ كارتەيىپ كەتكەنىن بايقاپ، ولار جەمىس بەرۋ مولشەرى تومەن، تاۋارلىق مولشەرى تومەن جەمىس اعاشتارىن اۋىستىرىپ، جاڭا جەمىس اعاشتارىن ەكتى نەمەسە تەلۋ ءتاسىلى ارقىلى تاۋارلىق جەمىس سورتىن جاقسارتتى؛ قىستاق تۇرعىنى شۇي ەر ـ رىن، ليۋ شى ـ ۋىن ءوز ۇيىندە اعاش ەگەتىن جەر قالماعانىن بايقاپ، باسقا اۋىل ـ قىستاققا بارىپ جەر كوتەرمەگە الىپ اعاش ەكتى.

لۇڭكوۋ قىستاعىنداعى جانە توڭىرەگىندەگى قىستاقتاعى شارۋالاردىڭ نازارىندا جەمىس اعاشى ـــ بايۋ اعاشى، ءدىلدالى اعاش، ولار كىرىستى ۇزدىكسىز ارتتىرۋدىڭ ءۇمىتىن جەمىس اعاشتارىنا ارتتى. سوندىقتان ونسۋ اۋداندىق ورمان شارۋاشىلىعى جانە جايىلىم مەكەمەسىنىڭ لۇڭكوۋ قىستاعىندا تۇراتىن ”ۇعىسۋ، تيىمدىلىك جاساۋ، توعىستىرۋ“ قىزمەت اترەتى وزىق تەحنيكا الا كەلىپ، ولاردى ءبىر جاعىنان، جەمىس اعاشىن ەگۋگە، ەندى ءبىر جاعىنان، سىرتقا شىعۋعا تەحنيكاعا سۇيەنىپ اقشا تابۋعا شابىتتاندىردى؛ شيە اعاشى، دياۋگانشيڭ سياقتى ەرەكشە جەمىس اعاشتارى قالامشالارىن الا كەلىپ، قىستاق تۇرعىندارىنىڭ ءۇيىنىڭ الدى ـ ارتىنا ەكتىردى.

”بىلتىر ءبىزدىڭ قىستاقتىڭ جان باسىندىق تازا كىرىسى 28 مىڭ 615 يۋان بولدى، ءبىز كوشىپ كەلگەن كەزدە ەشكىم دە بۇگىنگىدەي باردام تۇرمىستىڭ بولاتىنىن ويلاماعان ەدى. بيىل ءبىزدىڭ جەمىس اعاشىن باپتاۋ ورەمىز ءتىپتى دە جوعارىلادى، قىستاعىمىز سەلبەستىك كووپەراتيۆىنىڭ اتقاراتىن رولى بارعان سايىن زورايادى، تاعى دا ءبىر مول ءونىم جىلى بولعالى تۇر“، ـ دەدى قۇربان.

كوكيار جاسىلداندىرۋ ينجەنەرياسى اتقارىلعانان بەرى بۇرىنعى قۇبا ءتۇز، ءشول ـ جازيرادا وڭتۇستىكتەن ـ سولتۇستىككە دەيىنگى ۇزىندىعى 25 كيلومەتىرلىك، شىعىستان ـ باتىسقا دەيىنگى كەڭدىگى 2 كيلومەتىرلىك ”جاسىل ۇزىن قورعان“ سالىنىپ، ورمان وتىرعىزىلعان جەر كولەمى ءبىر ميلليون 200 مىڭ مۋدان استى. بۇرىنعى قۇمدى بوراننىڭ قاينارى بولعان جەر قۇمنىڭ كوشۋىن توساتىن جاسىل قالقانعا اينالىپ، جەرگىلىكتى ورىننىڭ قۇمدى بوران اۋا رايى 61% ازايدى.

30 نەشە جىلدان بەرى اقسۋ ايماعى ”ادام كەتكەنىمەن ساياسات توقتاماۋ“ ءادىسىن اتقارىپ، جاسىل داموۋ ۇستانىمىن بىرنەشە ۇرپاق ادامدارىنىڭ ورتاق تانىمىنا اينالدىردى. پارتيا 18 ـ قۇرىلتايىنان بەرى اقسۋ ايماعى كوكيار جاسىلداندىرۋ ينجەنەرياسىن ۇزدىكسىز ىلگەرىلەتىپ، ىلگەرىندى ـ كەيىندى اقسۋ وزەنى الابى، ۇگەن وزەنى الابى سياقتى ميلليون مۋلىق ەكولوگيالىق ۇلگى ينجەنەرياسىن اتقاردى.

اقسۋ ايماقتىق كوكيار ەسكەرتكىش سارايىندا ءتىلشى ەكسكۋرسيالاعانداردىڭ اراسىندا كادرلار، شارۋالار، وقۋشىلار، تاعى سىرتتان كەلگەن ساياحاتشىلار بار ەكەنىن كوردى. كوپشىلىك كورمە زالىنىڭ ىشىندەگى بۇيىمدار، سۋرەتتى ەستەلىكتەر، قالپىنا كەلتىرىلگەن اۋەلگى كورىنىستەر، جازباشا بايانداۋلار، كوركەمونەرلىك جاسامپازدىقتار جانە دىبىستى بەينەجازبا ارقىلى اقسۋ ايماعىنىڭ ەكولوگيالىق ورتاسىنداعى وزگەرىستەردى جان ـ جاقتى تۇسىنە الادى. ”بۇل جەر ناعىز ’سايۋاي جياڭنانعا‘ اينالىپتى“، ـ دەدى توقسۋ اۋدانىنان كەلىپ ەكسكۋرسيالاپ جۇرگەن جاڭ يۋيجوۋ.